

ERMENİ - KÜRT SOYBİRLİĞİ İDDİALARI*

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ*

Öncelikle tarihi, siyasi ve sosyal olarak Kürtlerin bir ulus / millet olması ile ilgili tartışmaları ve tezleri bir kenara koyarak, günümüzde yazılıp konuşulan bir olgu olarak kabul edilen anlamda bir kürt kavramından yola çıktığımı söylemek istiyorum. Bu anlamda tarih içinde bir Ermeni ve Kürt soy birliğinin var olup olmadığını tarihi kaynakların yanında konunun özelliği dolayısıyla ağırlıklı olarak antropolojik ve kısmen arkeolojik kaynakları kullanarak tesbit etmek mümkündür. Ancak bu tebliğde, böyle bir birliğin varlığını veya yokluğunu adını belirttiğimiz kaynaklardan yeni malzemeler ilave edilmiş bir metodla inceleyecek değilim. Elbetteki daha önceden yapılmış araştırmalar veya ortaya konulmuş tezlerden yararlanılacaktır. Asıl ele alınacak şey, başlıkta da ifade edildiği üzere bu iddiaların tarihi arka plândır ve siyasi hedefleridir. Hemen şunu belirtelim ki, bu iddiaların gerçeklik derecesi, hedeflere isabet kaydetmede çok büyük faktördür. Ancak tamamen inşa edilmiş veya yeniden dizayn edilmiş iddialar da gerçeklerin yerini tutmasalar bile geçici bir süre de onlar kadar etkilidirler ve kendisine yüklenilen vazifeyi yerine getirebilirler.

Ermeni toplumu yazılı kaynakların çoğaldığı tarihi devirler dikkate alındığında 11.yüzyıldan itibaren hep Türklerin hakim olduğu coğrafya da yer almışlardır. Başka bir deyişle Orta Asya'dan Balkanlara uzanan Türk coğrafyasının daimi unsuru olarak günümüze kadar varlıklarını getirmişlerdir. Ağırlıklı olarak Kuzeydoğu Anadolu olmak üzere doğu ve güney Anadolu'nun değişik kısımlarında da Ermeni toplulukları görülmektedir. Ermenilerin soy kökenlerinin yanı sıra Anadolu'ya nereden geldiklerine dair çeşitli kabullerden en yaygını ve Ermeni tarihçilerin de çoğunlukla kabul ettiği görüş Balkan kökenli olduklarıdır. Bazen bağımsız bir devlete sahip olarak bazen bağlı oldukları bir devletin teb'ası olarak Türklerle iç içedirler.¹ Bu beraberlik 11.yüzyıldan

* Bu yazı şurada yayınlanmıştır: "Ermeni Kürt Soy Birliği İddiaları", Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri, Ankara, 2003, C.III, s.57-64

*Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fakültesi.

20.yüzyıla uzanan yaklaşık bin senelik Selçuklu Osmanlı çizgisidir. Bu uzun dönemde devletler arası siyasi mücadelelerde az veya çok etkili bir aktör olarak rol aldılar. Ancak bu mücadele hiç bir zaman toplumlar arası bir nefret ve yok etme (soykırım / jenosid) boyutuna ulaşmadı. Bütün ilişkilerin dönüm noktası, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile beraber ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin üzerine odaklanan siyasi gelişmelerdir. Bu da tarih olarak 18.yüzyılın sonlarıdır. Tarihi “Şark Meselesi”ne bağlı olarak gelişen olaylar Ermenileri, Osmanlı Devleti'nin karşısına bir problem olarak çıkardı. Gittikçe büyüyen konu, Osmanlı Devleti'nin sonunu belirleyen 1.Dünya Savaşı'nda (1914-1918) Türk milletinin varlık yokluk davasının en önemli parçası haline geldi. Devrin şartlarının zorlamasıyla 1915 yılında çıkarılan kanunla tehciire (mecburi göç) tabi tutulan Ermeniler, bunu dünya siyasi literatürüne soykırım olarak soktular ve bunun siyasi sonuçlarını toplamanın mücadelesini hâlâ daha da sürdürüyorlar.

Bu çerçeve içinde konuyu ele aldığımızda özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşenler, bildiri başlığımızın gösterdiği olayların ortaya çıktığı dönemdeki gelişmelerle yüz yüze geliyoruz. Bu dönemde yaşananlar, etkileri bakımından değerlendirildiğinde en dikkate değer gelişmeler, Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı sonuçların ve diğer batılı devletlerin sömürgecilik hareketlerinin Osmanlı Devleti'ni etkilemeye başlaması ve Rusya'nın hem Osmanlı Devleti'ne hem de Avrupa'ya karşı tutumudur. Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı ilk husus batılıların himayesinde gelişen bir hıristiyan azınlık konusudur. Bu hıristiyan azınlıklardan bizim konumuz olan Ermeniler ilk plânda Rusya nezdinde büyük bir yer işgal ederler. Bunun somut ifadesi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve bu savaşın sonucunda yenilen Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı Ayastefenos (Yeşilköy) Antlaşması'nın 16.maddesinde kendini gösterir. Bu madde: *“Ermenistan'da Rusya askerinin istilası altında bulunup yüce devletimize verilmesi gereken yerlerin boşaltılması, oralarda iki devletin dostane münasebetlerine zarar verebileceğinden, yüce devletimiz Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği islahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı Ermenilerin, Kürtlere ve Çerkezlere karşı emniyetlerini*

¹Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sadi Koçaş, Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri, Ankara, 1967; Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987.

sağlamayı garanti eder."² Görüleceği üzere anlaşma maddesinin muhtevasında din en büyük belirleyicidir. Bu bakımdan henüz "Kürtler" önemli bir meşguliyet konusu değildir. Kürtlerin batı tarafından farkedilip ele alınması Ermenilerle ilgili gelişmelerin sonucunda olmuştur.

Bu noktada tekrar belirtelim ki, yazının başında işaret ettiğimiz gibi Kürtlerin sosyal bir topluluk veya ulus / millet bağlamında ele alınması apayrı ve uzun bir konudur.³ Ancak siyasi bir mücadelenin bir aktörü olarak, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra Kürt unsuru devrededir ve Kürt-Ermeni ilişkisi, üzerinde çok durulan bir konudur. Bu ilişkileri inceleyen ve ortaya koyan bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar yapılırken hedef yalnızca bu ilişkilerin mahiyetini ortaya çıkarmak olmayıp, her iki unusunun da içinde yer aldığı Türk devletini etkilemektir. Bu bakımdan yapılan çalışmalar da güdülen maksada göre yoğunlaşır ve odaklaşır. Bu sahada daha önceleri yapılan çalışmaların bir kısmı Türkiye'de de yayınlandı. Bu yazıda özellikle son yıllarda sayıları artan bu yayınlardan da yararlanılarak Kürt-Ermeni ilişkileri ve özellikle onların soy birliği iddialarına bakışları ele alındı.

Bunlardan birinde şu ifade yer alıyor: *"Doğu Eremnistan'ın elden çıkmasından sonra Batı Ermenistan'ın da kopacağı korkusu, Osmanlı yönetimini daha da rahatsız etmeye başladı. Osmanlı hegemonyası altındaki diğer gurupların kendi savaşmaları ve büyük devletlerin yardımları sonucu, ard arda gerici Osmanlı Develeti'nden kopmalarından sonra da akıllanan olmadı ve Osmanlı yönetimi gerçekten de ders almaya hazır değildi. Ermenilerin toplumsal yaşamlarını iyileştirecekleri ulusal ve dinsel baskılara son verecekleri yerde şiddet politikalarını artırarak sürdürmeyi yeğlediler. Bu II.Abdulhamid döneminde (1876-1909) daha belirgin bir biçim kazandı. Sultan Ermenileri yok etme hayalini kafasına koymuştu. Bu nedenle panislâmizmi, başlıca devlet politikası haline getirerek çevresindeki kişi ve kurumlara benimsetti. Abdulhamid bu ve benzeri nedenlerle Rusya ile sınır Ermeni bölgelerinde yalnız müslümanlar olsun*

²Reşat Ekrem (Koçu), Osmanlı Muahedleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920), İstanbul, 1934, s.218.

³Bu konuda sayıları özellikle son yıllarda artan pek çok yayın yapıldı. Yine bu konu ile ilgili olarak yaptığımız bir çalışma dolayısıyla yüzlerce eser taramıştık. Bu yayınlara dayalı bir değerlendirme ve örnek bir liste için bkz. Kena Ziya Taş, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Etnik Kültürel ve Tarihi Yapısı ile ilgili Eserler ve Bunların Bölge Sorunlarındaki Yeri", I.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildiriler, Elazığ, 2000, s.1041-1051.

istiyordu... Abdulhamid, Ermenileri ve Asurileri ortadan kaldırmak istiyordu. Bu niyetini gerçekleştirmek için de Kürtlerden başkasını aramadı. Bu onların doğal eğilimleri gereği kan dökücü olmalarından ileri geliyordu. Öylesine büyük bir katliam yapıldı hâlâ bugün de torunlarının vicdanlarında çınlamaya devam ediyor.”⁴ Aynı konuda bir başka yazar ise şunları söylüyor: “Belirtmek gerekir ki, Sultan Abdulhamid’den önce 19.yüzyılın başlarında Osmanlılar, Kürt beyliklerini merkezileştirmek isterken sürekli olarak Ermenilerin yardımlarını elde etmeyi düşündüler. Kürt derebeyleri zaman zaman komşuları Ermenilerden destek buldularsa da Ermeni din adamlarına yazdıkları mektuplarla, kendilerine baskı yapan barbar kürtlerden intikam almak ve onlardan kurtulmal için devlete yardım etmelerini istediler. Başarılı oldular denebilir. Son dönemde bazı Ermeni ve Kürt aydınları, iki halk arasındaki ilişkileri zedeler düşüncesiyle bu hususların üzerinde durmadılar.”⁵ Ancak aradan zaman geçmiş başta İngilizler olmak üzere Avrupalılar tarafından “Hıristiyan oldukları için kendilerini ellerinden tutmaya mecbur hissettikleri Ermenileri katleden vahşi bir topluluk olarak görülen Kürtler”, bu tarihten sonra sahiplenilmiş gibi gösterilerek, Şark Meselesi’ne yeni bir boyut getirilmiştir.⁶ Bu sahiplenmenin yansımalarından biri de Ermenileri ve Kürtleri birbirine yakınlaştırma ve kaynaştırma siyaseti şeklinde ortaya çıktı. Öncelikle iki unsur arasındaki en büyük ayrılık noktası olan din / islâmiyet şu ifadelerde görüldüğü gibi sorgulandı. “İslâmiyetin en az iki kez katlimize sebep olarak kullanıldığını görmemek mümkün değildir. Gelirken Müslüman olun, diye katlettiler. Sonra gün geldi halkımız öylesine müslümanlaştı ki, bu defa fazla müslümanlaştınız, mürtecisiniz diye yeniden katlettiler... Bu son haliyle dinin ulusal uyanış üzerinde olumsuz rol oynayabileceğini söylemek istiyorum. Bu anlamda işgalci güçlerin Kürdistan’da, dinimiz bir Allahımız bir, peygamberimiz bir, diye başlayan demogojilerini ve bunun kitleler üzerindeki etkilerini unutmamak ve şunu göz ardı etmemek gerekir. İslâm Türkiye’de bölücülükten ziyade milli birlik faktörü olarak rol oynuyor.”⁷

⁴Loqa Zoda, Irak’ta Kürt Sorunu ve Ulusal Unsurlar, Beyrut, 1969 s.80’den aktaran Kemal Mazhar Ahmed, I.Dünya Savaşl Yıllarında Kürdistan, (Çev. Mustafa Düzgün), Ankara, 1992, s.13, 58.

⁵Naci Kutlay, Kürt Kimliği Oluşum Süreci, İstanbul, 1997, s.33.

⁶Sait Aşgın, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Toplumsal Huzursuzluğun Tarihi Boyutu, I.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildiriler, Elazığ, 2000, s.862.

⁷Malmisanij, Said-i Nursi vr Kürt Sorunu, İstanbul, 1991, s.18,19.

Şimdi bu tarihi süreç nasıl işledi ona bakalım. 1879'da Van'da İngiltere vis-konsülü olarak görev yapan Yüzbaşı Clayton'un hazırladığı raporda şu tavsiyelerde bulunuyor: Rusya'nın güneye inmesine set teşkil etmesi için büyük bir Ermenistan kurulması düşünülmekte ve bunun tahakkuku için de bir yandan dışarıdan Ermeni göçü teşvik edilirken öte yandan bölgedeki meskun Türk nüfus da başka bölgelere şiddet kullanarak taciz, yıldırma, korkutma metoduyla göç etmelerini sağlamak yoluna gitmektedirler. Ancak istenilen Ermeni nüfus kesafetini sağlamak için bunların da yeterli olmadığı anlaşıldığından aynen şunu teklif etmektedir: *“Ermenilerin bu yöreye aktarılmasını teşvik etmenin büyük faydası olacaktır. Eğer bu iş sessiz sedasız yapılabilirse geriye Kürtlerle Nesturiler kalır. Kürtler Ermenilerle kader birliği etmeye teşvik edilmelidir. Serbest bir eğitimle aralarındaki dini nefret yumuşatılmalı, bu iki ırk bütünleştirilmelidir.”*⁸ Bu hedef tesbit edildikten sonra bu istikamette diğer devletler de şartlara ve zamana göre aynı şekilde hareket etmişlerdir. Tiflis'te çıkan Ermenice Mişak gazetesinde Berlin Konferansı'nı değerlendiren Kirkor Azruni. *“Eğer Ermeniler, Berlin Konferansı'nda Kürtleri, Asurileri, Yezidileri, Ermeni yaptıktan sonra kuvvetli kesif bir millet halinde müracaat etmiş olsalardı, bunlardan başka da silah kullanmaya kan dökmeye muktedir, kabiliyetli olarak görülselerdi o zaman Berlin Konferansı'nda mutlaka şimdikinden daha çoğunluk olabilirler ve Türkiye Ermenileri de siyasi hayatta daha layık bir millet olarak tanınırlardı.”*⁹ demektedir. I.Dünya Savaşı öncesinde bölgede istihbari maksadla gezip, çeşitli bilgiler toplayıp bunları istatistiklere döken Rus generalinin bu konudaki tesbitleri ise şöyledir: *“Yıllarca Kürt ve Ermeni arasında hiç bir olay yokken birden bire aralarında yüzyıllarca sürececek böyle bir kin ve nefretin gireceğini hiç kimse düşünmemiştir. Fakat Ermeni olaylarını uzaktan idare edenler (şayet Ermeni-Kürt ilişkilerini hakkıyla bilselerdi) Kürtleri, Ermenilerin aleyhine tahrik için değil, aksine aralarında bulunan ilişkilerin geliştirilmesi ve ilerletilmesi için büyük bir çaba harcarlardı ve bunların aralarındaki teşriki mesai için büyük emek vermek zorunda kalırlardı... Kürt ve Ermenilerin birlikte ayaklanmaları işe başka şekil verirdi. Bu ayaklanmayı hiç kimse reddetmezdi. Çünkü öyle Ermeni köyleri vardı ki Kürtçe'den*

⁸Salim Cöhce, “Büyük Ermenistanı Kurma Projesinde Kürtlere Biçilen Rol” I.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildiriler, Elazığ, 2000,s.520,522.

başka hiç bir dil bilmezler... Eğer Avrupalılar ile İstanbul'daki komitacılar ve tüm Ermeniler, Ermenistan yerine Kürdistan kelimesini kullanabilselerdi, bütün kürtleri arkalarına alırlardı.”¹⁰

Daha ileri zamanlarda Kürtlerle-Ermenilerin aynı olduğunu kabul ettirip bunu yaygınlaştırmak için yeni adımlar atılmaya başlandı. Özellikle Sovyet Ermenistan'ında yapılan ve oradan yönlendirilen araştırma ve yayınlarda bu konu ısrarla işlenmeye başladı. Bunların etkisinde kalarak yapılan çalışmalarda da bu konu sıklıkla dile getirilir oldu. Hatta bu süreci başlatabilmek için önce yazılı bir edebiyat meydana getirmek gerekiyordu ki, bunun da yapıldığına dair Bazil Nikitin'in¹¹ ifadesi aynen şudur: *“Böylece 1928'den itibaren Ermenistan'da Kürtçe bir edebiyat yaratıldı.”¹²* Bu yoktan inşa edilen edebiyatın ürünleri vasıtasıyla işaret ettiğimiz fikirler işlenmeye başlandı. Şimdi bazı örnek alıntılarla konuyu sürdürelim. *“Kürtlerin tarihi ve köken öyküsü bir çok yönleriyle Ermenilerinkiyle çakışıyor... İki halk ve iki komşu ülke olarak Kürt-Ermeni ilişkilerinin tarihi ilk çağlara, Medlere kadar uzanır. Ancak İslâmiyetin ortaya çıkışı ve özellikle ondan sonra Ermenistan, tıpkı Kürdistan gibi İran ve Türkiye'nin bir parçası haline geldi... Kürt ve Ermeni halklarını ve özellikle de bu iki toplumun halk kitlelerini birbirine yaklaştıran güçlü etkenler de vardı. En başta ve her şeyden önce her iki ulusu sömüren ve ülkelerini işgal eden güçler aynıydı. Kürtler ve Ermeniler bir yandan Safevi şahları diğer yandan Osmanlı sultanları tarafından baskı altında tutuluyordu. Şah Abbas binlerce Ermeniye topraklarından sürmüştü. Çok daha büyük sayıda Kürdü de sürgün etmişti. Osmanlı padişahları da Kürt toplumunun gelişmesine olanak veren tüm kapıları kapamıştı. Ermenistan'ın gelişmesinin önüne dikilenler de yine bunlardı. Kuşkusuz bütün bu olgular Ermenilerle kürtlerin istemlerini birleştirici bir niteliğe sahipti her ne kadar ilk sıralar bu gerçek dar görüşlü hesaplar yüzünden istenen ve beklenen sonucu*

⁹Esat Uras, Tarihte Ermeniler, s.254.

¹⁰Mayévsriy V.T., 19.Yüzyılda Kürdistan'ın Sosyo-Kültürel Yapısı Kürt-Ermeni İlişkileri, (Osmanlıca Trc. Mehmed Sadık, Osmanlıca'dan Haydar Varlı), 1997, Sipan yay, s.86, 128.

¹¹V.Minorsky ve B.Nikitin , Çarlık Rusya'sının halef selef Urmiye konsolosları olarak vazife yaparken özellikle bu konuda çalışmalar yapmışlar daha sonra Bolşevik ihtilâli dolayısıyla gittikleri batı şehirlerinde de Kürdoloji Enstitülerinde aynı mahiyetteki çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Mahmut Rşvanoğlu, Saklanan Gerçek Kurmançlar ve Zazaların Kimliği, Ankara, 1994, C.2, s.649.

¹²Bazil Nikitin, Kürtler Sosyolojik ve Tarihi İnceleme, C.1-2, İstanbul,1994, s.485.

vermediyse de daha sonraları bu gerçek etkisini göstermekte gecikmedi.”¹³ Bu ifadelerde iki unsur arasında bir tarih ve kader ortaklığı oluşturarak yakınlaşma ve birlik sağlamanın gayreti kendini açıkça gösteriyor. Geçmişte var olduğu kabul edilen bu birliğin gelecekte de ortak hareketi gerektireceğinin delili olarak uluslararası görüşmelerdeki faaliyetleri gösterebiliriz. Bunun yansımasını I.Dünya Savaşı sonundaki Paris Barış Konferansı’ndaki (1919) görüşmelerle ilgili olarak Kadir Cemil Paşa’nın (Zinar Silopi) yaptığı değerlendirmelerde görüyoruz. “Konferans’da Şerif Paşa ile Ermeni delegesi Nubar Paşa kararlaştırdıkları esas üzerinde tartışmaya başlandı. Her iki milleti hakimiyeti altında ezen Türk hükümeti bunların özel durumlarını kötüye kullanarak, hürriyet ve istiklâl mücadelelerinde işbirliği yapmalarına mani olduğuna hem fikirdiler... İki millet arasında hasıl olan anlaşmazlık sebebiyle uzun zamandan beri Ermenilerin kürtler aleyhine yaptıkları propogandaların durdurulması gerektiğini Ermeni delegesi kabul etti. Ermeniler sahip oldukları yayınlar aracılığıyla hangi memlekette olursa olsun Kürt davasını savunacaklarını, Avrupa’da Amerika’da yaptıkları aleyhdar propogandaların aksine olarak Kürtler lehine propogandada bulunmaya söz veriyorlardı.Sonra Ermenilerin çeşitli memleketlerde bulunan Kürtlerin birbirleriyle ilişkilerine Kürt örgütü kuruluncaya kadar aracı olacaklardı. Kürdistan’ın büyük bir kısmını içine alan hayali büyük bir Ermeni davasından vaz geçecekledi.”¹⁴

“İç ve dış dünyada propoganda yapılmasının gereği karşısında Kürt milletinin elinde kendisini medeni aleme tanıtacak en küçük bir yayın aracı yoktu. Hakikaten ilk dönemlerde Ermenilerin araçlarından çok yararlandı”¹⁵ Bu düşüncelerin ve niyetlerin Türkiye’de ilk tatbiki 1910 yılında kurulan Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti’nin faaliyetlerinde görüldü. Cemiyetin Tüzüğüne uygun olarak, Kürt-Ermeni ilişkilerini iyileştirmek için Taşnak Partisi ile olumlu diyaloglar kuruldu. Sık sık düzenlenen toplantılara Ermeniler de çağrıldı. Aynı çağrı, Ermeniler tarafından Kürtlere yapıldı.¹⁶ 1927 Yılında Lübnan’da kurulan Hoybun adlı cemiyet ifade edilen maksat ve işbirliğinin gerçekleştirildiği bir zemin olmuştu. Zaten cemiyetin adı bile özellikle seçilmişti.

¹³Kemal Mazhar Ahmet, Kürdistan, s.51, 52, 53.

¹⁴Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopi), Doza Kürdistan (Kürdistan Davası), Ankara, 1991, s.105.

¹⁵Kadri Cemil Paşa, Doza Kürdistan, s.109.

¹⁶Kemal Burkay, Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, İstanbul, 1992, C.1, s.448,449.

Ermenice’de görülmek, belirmek demek olan Hoybun Ermeni Yurdu anlamında kullanılırken; aynı tabir Kırmanç ağzında bağımsızlık anlamını çağrıştıran benlik anlamında kullanılıyordu. İşte bu cemiyetin esaslarına baktığımızda gördüğümüz şu üç madde, güdülen maksadı açıkça ortaya koyuyor:

-Kürt aşiretleri arasındaki ihtilafları ortadan kaldırarak Türkiye aleyhinde birliği sağlamak (ayaklandırmak)

-Ermenilerle Süryaniler arasında da bu birliği sağlayarak Kürtleri de aynı gayeye hizmet ettirmek.

-Ermeni Kürt ırk birliği iddiasıyla halkı bu gayeye yanaştırarak tarihi ve coğrafi bir hak kazanmak.¹⁷

Hoybun’un kurucularından ve faal mensuplarından Süreyya Bedirhan 1928’de yazdığı kitabında şunları söyler. “1927 Ekim’inde Kürt halkını temsil eden Hoybun ve Ermeni halkının temsilcileri, Türkü ortak düşmanları bilerek ve çıkarlarının birliğini kabul ederek genel bir uzlaşmaya vardılar. Irkının adına ben yiğit Ermeni halkına derin sempatici ifade ediyor ve onların bağımsız ve birleşik bir Ermenistan yolundaki meşru ulusal isteklerine saygı duyduğumuza inanmalarını istiyorum.”¹⁸ 1930 Ağustosunda Zürih’te toplanan II.Enternasyonal Kongresi’nde Kürtlerle ilgili konular bir Ermeni önerisi olarak gündeme getirilmiştir.¹⁹

1933’te Ermenistan’ın Erivan şehrinde toplanan Kürdoloji Kongresin’de de benzeri kararlar (Kürtlerle Yezidilerin ve Ermenilerin ırki münasebetlerini bulmak) alınmıştır. Bu durum 1935-1943 yılları arasında bölgede umumi müfettiş olarak görev yapan Abidin Özmen’in raporuna da şu tesbitlerle yansımıştır: “Bugün Suriye’de bulunan Kürt, Ermeni, Süryani bir çok isimleri hükümetçe de malum eşhas Ermenilerle Kürtleri daha sıkı bir surette birleştirip Süryani, Asuri ve Yezidi gibi ekalliyetlerden de istifade

¹⁷”BCA KL 69 D 455 En 14. 1.Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey’in 22.12.1931 tarihli zata mahsus tel yazısı’ndan aktaran Hüseyin Koca, Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Politikaları, Konya, 1998, s.52.

¹⁸Süreyya Bedirhan, Türkiye’ye Karşı Kürdistan’ın Davası, Princeton, N.J. 1928, s.27-28’den aktaran B.Nikitin, Kürtler, s.326.

¹⁹B.Nikitin, Kürtler, s.340.

ederek Elcezire de dahil olmak üzere Toroslardan başlamak üzere büyük bir Ermenistan ve Kürdistan birliği kurmak için çalışmak...”²⁰

Bu düşünceleri uygulama sahasına koymak ve onları bilimsel(!) bir tabana oturtmak maksadıyla özellikle başta Minorsky, Marr ve Nikitin olmak üzere onların yaptıkları çalışmalardan yararlanmalar gittikçe arttı. Minorsky 1938 yılında 20.Uluslararası Doğu Bilimciler Kongresi’ne sunduğu tezde Kürtlerin orijinlerini araştırırken isim benzerliğinden çok, tarihi ve coğrafi delillere dayanmak gerektiğini belirtirken Kürtlerin Medlere dayandığını söylüyordu. Diğer yandan Kürtlerin bölgenin yerli halkı olduğunu, onların Haldiler, Ermeniler ve Gürcülerle akraba olduklarını ve Kürt dilinin burada oluştuğunu savunan tezin (Yafetik okul) başta gelen temsilcisi N.J.Marr da Kürt dilinin daha sonra değişime uğrayarak Hint-Avrupalılaştığını ve Medce ile çok sıkı bağlarını kabul ediyor. Hatta onu Medce’nin mirasçısı sayıyor. Bazil Nikitin de bu ikisinin çelişmeyip sonuçta birbirine yaklaştığını ifade ediyor.²¹

Son dönemde bu konular daha somut ifadelerde kendini açıkça gösterdi. “...*Türk asimilasyonunun da büyük etkisiyle Batı Ermenistan coğrafi bir adlandırma olarak dahi kabul edilmeyip, Doğu Anadolu olarak adlandırılır ve buralarda kendi kimliklerine sahip çıkan çok az sayıda Ermeni vardır.*”²² İfadelerinde görüldüğü gibi bölgeyi ifade etmek üzere özellikle seçilen ve Batı Ermenistan adı verilen Erzurum vilayetindeki bazı aşiretlerin aslen Ermeni olduğu iddia ediliyor. Buradaki büyük aşiretlerden biri olan Mamakanlı aşiretinin bunlardan biri olduğu ve Mamikonyan adı ile geçtiği ileri sürülüyor. Rus yazar Averniiov da Celali adlı aşiretin ki bunlar Kotanlı, Soranlı, Saganlı, Hasananlı, Keçenanlı, Dutkanlı, Kapdekanlı ve Cinankanlı adlarıyla sekiz klanı ayrıldığını söyleyerek bunların kürtleşmiş Ermenilerden olduğunu iddia ediyor.²³ Yine Nikitin’in kitabında Kuzey Kürtlerinden bahsederken dipnotta verdiği şu kayıt da aynı doğrultudadır: “19.Yüzyıl Ermeni gezginlerinin çoğu zaman sözünü ettikleri bir takım Kürt aşiretlerinin reisleri Ermeni asıllı olduklarını bir sır olarak söylemişlerdir. Burada söz konusu olan aşiretler, Kürtçe konuşan ve Ermeni kilisesiyle bağlarını koparmamış

²⁰Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan, 1918-1958, İstanbul, 1992, s.266-267.

²¹Minorsky, Kürtler, İA, C.6, s.1089 vd; B.Nikitin, Kürtler, s.24 vd.; Kemal Burkay, Kürtler ve Kürdistan, C.I, s.49,50.

²²M.Kalman,Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri,İstanbul, 1995, s.33.

olup milliyetlerini de hiç bir zaman saklamayan Ermeniler değildir.”²⁴ Bu fikirlerin etkisini 1937 Dersim olayları dolayısıyla yapılan bir konuşmadan alınan şu sözlerde rahatça görmek mümkündür: “...Vank Kilisesi, zamanında Ermenilerle Kürtlerin iç içe yaşadığı bir bölgede kurulmuş. Ermenilerle Kürtlerin tarihten gelen bir soy bağları olduğu söylenir. Dersim’deki Ermeniler de kürtleşmişlerdi zaten...”²⁵

Adeta parçadan bütüne giden bir metodla yeni bir kimlik inşaaı veya transferi yapılmak istenmektedir. Biraz önce kendisinden bir alıntı verdiğimiz yazar, bölgenin güya Türk işgalinden kurtarılıp tekrar Batı Ermenistan haline getirilmesi için Ermeni örgütlerine uzun sürecek ve ülke topraklarında örgütlü bir mücadele verilmesi gerektiği bildirilmektedir.²⁶ Ancak bu tavsiyeyi yapan yazar Sevr Antlaşması’nda taahüd edilen Ermeni Devleti’nin kurulması için gereken öz gücü temin veya Ermeni nüfusunu yeterli seviyeye çıkarmak için özellikle Zazaların Ermeni asıllı olduklarının gösterilmesine de karşı çıkar gibi görünmektedir. Zazaların, Türk olduğuna dair çalışmaları ve tezleri devletin, Kürtlerde bir kafa karışıklığı meydana getirerek mücadeleyi bölmek ve pasifleştirmek maksadıyla giriştiği bir faaliyet olarak değerlendirirken,²⁷ bunun aksinin daha geçerli bir metod olacağını hiç hesaba katmamaktadır.

Sonuç olarak yukarıda işaret ettiğimiz yaklaşımlar çerçevesinde Kürt unsurunu, hem din hem de milliyet bağları itibarı ile Türklerden tamamen tecrid ederek, bölgede tarih içinde hadiselerin gelişmesine paralel olarak oluşmuş tabii ve beşeri direnişi ortadan kaldırarak, Türkiye aleyhine olan emellerin tahakkuku için daha uygun bir zemin hazırlamak maksadıyla sabırla her metodunun kullanılabilceğinin bir örneğini daha görüyoruz. Bu konuda Türkiye’ye düşen, araştırmaların teşvik edilerek kesintisiz ve genişletilerek sürdürülmesidir. Son söz olarak şunu söyleyelim: Şu husus ilmi bir hakikattir ki, köklü bir tarihe ve geniş unsurlarıyla bir milli kültüre ve onlara mesned ve

²³B.Nikitin, Kürtler, s.279.

²⁴B.Nikitin, Kürtler, s.53.

²⁵Faik Bulut, Belgelerle Dersim Raporları, İstanbul, 1991, s.193.

²⁶M.Kalman, Dersim Direnişleri, s.33.

²⁷M.Kalman, Dersim Direnişleri, s.19, 33-34.

makes olan bir vatana sahip olmak mazhariyeti dünyada her kavime nasip olmamıştır ve olmayacaktır.²⁸

²⁸Emin Bilgiç, Erzurum ve Çevresinin Urartu Tarihindeki Yeri ve Urartuların Ermeniler ile Münasebetleri İddiasının Münakaşası, Ankara, 1993, s.20.